

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصول نگارش مبانی نظری و آزمون فرضیه‌های
دارای متغیر تعدیلگر

دکتر رضا حصارزاده
دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد

سرشناسه: حصارزاده، رضا، ۱۳۶۴ -
 عنوان و نام پدیدآور: اصول نگارش مبانی نظری و آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر/ رضا حصارزاده؛ ویراستار ادبی هانیه اسدیپور فعال مشهد.
 مشخصات نشر: مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات، ۱۴۰۱.
 مشخصات ظاهری: ۲۸۰ ص. : جدول، نمودار.
 فروست: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ ۸۵۸.
 شابک: ISBN: 978-964-386-551-1
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۷۱-۲۷۸. واژه‌نامه.
 موضوع: علوم اجتماعی -- روش‌های آماری
 متغیر میانجی (آمار)
 حسابداری -- تحقیق -- روش‌شناسی
 تحقیق -- روش‌شناسی
 دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات.
 شناسه افزوده: HA۲۹
 رده‌بندی کنگره: ۳۰۰/۷۲۳
 رده‌بندی دیویی: ۹۰۶۴۹۶
 شماره کتابشناسی ملی:

اصول نگارش مبانی نظری و آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر

پدیدآورنده: دکتر رضا حصارزاده
 ویراستار ادبی: هانیه اسدیپور فعال مشهد
 مشخصات: وزیری، ۱۵۰ نسخه، چاپ دوم، تابستان ۱۴۰۲ (اول، ۱۴۰۱)
 چاپ و صحافی: چاپخانه دقت
 بها: ۲/۱۰۰/۰۰۰ ریال
 حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد، جنب سلف یاس
 تلفن: ۳۸۸۳۳۷۲۷ - ۳۸۸۰۲۶۶۶ (۰۵۱)
 مؤسسه کتابیران: تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، بین روانمهر و وحید نظری، بن‌بست
 گشتاسب، پلاک ۸ تلفن: ۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)
 مؤسسه دانشیران: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نبش خیابان نظری، شماره ۱۴۲
 تلفکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰ - ۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

تقدیم به استادان فرهیخته‌ای که در دوره کارشناسی (دانشگاه فردوسی مشهد)، کارشناسی ارشد (دانشگاه تهران) و دکتری (دانشگاه تربیت مدرس) از شهد شیرین دانش و منش‌شان بهره‌های وافر بردم (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر عادل آذر، دکتر حسین اعتمادی، دکتر محمدعلی آقایی، دکتر علی ابراهیمی کردلر، دکتر علی اصغر انوار رستمی، دکتر جعفر باباجانی، دکتر نقی بهرامفر، دکتر کامران تاجیک، دکتر رضا تهرانی، دکتر یحیی حساس یگانه، دکتر علی رحمانی، دکتر محمد جواد ساعی، دکتر سحر سپاسی، دکتر محمدرضا عباس‌زاده، دکتر ابوالفضل قدیری‌مقدم، دکتر بهزاد کاردان، دکتر غلامرضا کرمی، دکتر احمد مدرس، دکتر مهدی مرادی، دکتر بیتا مشایخی، دکتر ساسان مهرانی، دکتر کاوه مهرانی، دکتر منصور مؤمنی، دکتر امیر میرموسوی، دکتر لطف‌الله نبوی، دکتر فرزانه نصیرزاده، دکتر ایرج نوروش، دکتر محمدرضا نیکبخت، دکتر محمد حسین ودیعی

press.um.ac.ir

فهرست مطالب

پیش‌گفتار مؤلف	۹
فصل ۱. کلیات	۱۱
۱-۱. مقدمه	۱۱
۱-۲. تبیین مفهوم متغیر تعدیلگر	۱۲
۱-۳. تفاوت متغیر تعدیلگر و متغیر میانجی	۱۷
۱-۴. ساختار کتاب	۱۹
فصل ۲. فلسفه علم، روش‌شناسی علم و استدلال	۲۱
۲-۱. مقدمه	۲۱
۲-۲. علم چیست؟	۲۱
۲-۳. علم و گزاره‌های مولود روش علمی	۲۲
۲-۴. ماهیت استدلال	۲۴
۲-۵. استدلال قیاسی و استدلال استقرایی	۲۴
۲-۵-۱. مزایا و محدودیت‌های استدلال‌های قیاسی و استقرایی	۲۷
۲-۵-۲. نکات تکمیلی درباره استدلال‌های قیاسی و استقرایی	۲۹
۲-۵-۳. انواع مهم استدلال‌های قیاسی و استقرایی	۳۱
۲-۵-۴. نکات کاربردی راجع به استدلال‌های قیاسی و استقرایی	۳۷
۲-۵-۶. قیاس و عقلانیت در برابر استقرا و تجربه‌گرایی	۴۱
۲-۶. سیر تطوّر تأکید بر استدلال‌های قیاسی و استقرایی در روش علمی	۴۳
۲-۶-۱. دوره استدلال قیاسی	۴۳
۲-۶-۲. دوره استدلال استقرایی	۴۶
۲-۶-۳. دوره استدلال قیاسی - استقرایی	۴۸
۲-۷. استدلال قیاسی - استقرایی در پژوهش‌های حسابداری	۵۱
پیوست ۱-۲. نمونه‌ای از استدلال قیاسی - ریاضی در پژوهش‌های حسابداری	۵۳
فصل ۳. اصول نگارش مبانی نظری فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر	۵۵
۳-۱. مقدمه	۵۵

- ۲-۳. یادآوری مفهوم متغیر تعدیلگر و نقش استدلال قیاسی در تولد فرضیه‌ها..... ۵۶
- ۳-۳. اصول نگارش مبانی نظری فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر..... ۵۷
- ۴-۳. باورهای نادرست پیرامون نگارش مبانی نظری متغیرهای تعدیلگر..... ۶۳
- ۴-۳. ۱. باور نادرست اول: مستندسازی تأثیرگذاری متغیر تعدیلگر بر متغیر وابسته..... ۶۳
- ۴-۳. ۲. باور نادرست دوم: مستندسازی تأثیرگذاری متغیر تعدیلگر بر متغیر مستقل اصلی..... ۶۴
- ۵-۳. الگوی نگارش مبانی نظری فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر..... ۶۸
- ۶-۳. نگارش مبانی نظری زمانی که پیشینه‌ای در مورد ارتباط بین متغیرهای مستقل، وابسته و تعدیلگر وجود ندارد ۷۲
- ۷-۳. نقشه مفاهیم و استخراج اجزای پل نظری بین متغیرها..... ۷۴
- پیوست ۳-۱. الگوی نگارش سایر بخش‌های مبانی نظری..... ۷۹
- پیوست ۳-۲. ساختار فصل دوم رساله‌های دکتری..... ۸۳
- پیوست ۳-۳. ساختار مبانی نظری مقالات..... ۸۶
- پیوست ۴-۳. روانی منطقی در نگارش مبانی نظری..... ۸۷

فصل ۴. نمونه‌هایی از نگارش مبانی نظری فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر در چهار

- مجله بین‌المللی برتر..... ۹۵
- ۱-۴. مقدمه..... ۹۵
- ۲-۴. نقش تعدیلگری نزدیکی سهامداران به شرکت‌های موجود در پرتفوی آنان..... ۹۵
- ۳-۴. نقش تعدیلگری اندازه موسسه حسابرسی..... ۹۷
- ۴-۴. نقش تعدیلگری افکار عمومی..... ۱۰۰
- ۵-۴. نقش تعدیلگری مدیریت سود..... ۱۰۲
- ۶-۴. نقش تعدیلگری تجربه، سن و بیش اعتمادی مدیران..... ۱۰۵
- ۷-۴. نقش تعدیلگری کیفیت حسابداری شرکت هم‌پیشه..... ۱۰۸
- ۸-۴. نقش تعدیلگری مشارکت سرمایه‌گذاران در تولید اطلاعات..... ۱۱۰
- ۹-۴. نقش تعدیلگری بنیة مالی تحلیلگران مالی..... ۱۱۳
- ۱۰-۴. ارغنون نو در چهار مجله بین‌المللی برتر..... ۱۱۶
- پیوست ۴-۱. واکاوی نگارش مبانی نظری در یک مقاله مربوط به محیط ایران..... ۱۲۱
- پیوست ۴-۲. نگارش مبانی نظری و همانندجو..... ۱۲۵

فصل ۵. آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر گسسته..... ۱۳۱

- ۱-۵. مقدمه..... ۱۳۱
- ۲-۵. تبیین کمی مفاهیم مرتبط با متغیر تعدیلگر از طریق داده‌های شبیه‌سازی شده..... ۱۳۲
- ۳-۵. اثر کلی در برابر اثر مقید..... ۱۳۵

۱۳۶	۴-۵. آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر گسسته.....
۱۳۷	۱-۴-۵. رویکرد اول: تفکیک نمونه بر اساس سطوح مختلف متغیر تعدیلگر.....
۱۴۱	۲-۴-۵. رویکرد دوم: گنجاندن متغیر ضربی در رگرسیون.....
۱۴۵	۵-۵. ظرافت‌های رگرسیون دارای متغیر تعدیلگر.....
۱۴۵	۱-۵-۵. تفسیر ضریب متغیر مستقل اصلی.....
۱۴۷	۲-۵-۵. تفسیر ضریب متغیر ضربی.....
۱۴۸	۳-۵-۵. نحوه استنباط نقش تقویت یا تضعیف کننده متغیر تعدیلگر.....
۱۵۰	۴-۵-۵. تحلیل نموداری متغیر تعدیلگر در رگرسیون دارای متغیر ضربی.....
۱۵۴	۶-۵. باورهای نادرست در خصوص تفسیر نتایج رگرسیون دارای متغیر تعدیلگر.....
۱۶۰	۷-۵. توسعه داده‌های شبیه‌سازی شده و مدل آزمون.....
۱۶۴	۸-۵. آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر رتبه‌ای.....
۱۶۶	۹-۵. تحلیل داده‌های واقعی.....
۱۷۳	۱-۵. اثر کلی سود بر بازده.....
۱۷۴	۲-۵. معادله‌های رگرسیونی فصل ۵.....
۱۷۴	۳-۵. واکاوی رابطه منفی بین متغیر مستقل اصلی و متغیر وابسته.....
۱۷۸	۴-۵. آزمون فرضیه‌های دارای متغیر میانجی.....
۱۸۱	فصل ۶. آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر پیوسته.....
۱۸۱	۱-۶. مقدمه.....
۱۸۲	۲-۶. تبیین کمی مفاهیم مرتبط با متغیر تعدیلگر پیوسته از طریق داده‌های شبیه‌سازی شده.....
۱۸۴	۳-۶. اثر کلی در برابر اثر مقید.....
۱۸۵	۴-۶. آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر پیوسته.....
۱۸۹	۵-۶. ظرافت‌های رگرسیون دارای متغیر تعدیلگر پیوسته.....
۱۸۹	۱-۵-۶. تفسیر ضریب متغیر مستقل اصلی.....
۱۹۰	۲-۵-۶. تفسیر ضریب متغیر ضربی.....
۱۹۱	۳-۵-۶. نحوه استنباط نقش تقویت یا تضعیف کننده متغیر تعدیلگر.....
۱۹۲	۴-۵-۶. تحلیل نموداری متغیر تعدیلگر.....
۱۹۲	۶-۶. تحلیل‌های حساسیت پیرامون ضریب متغیر مستقل اصلی، ضریب متغیر ضربی و نقش متغیر تعدیلگر.....
۱۹۶	۷-۶. تأثیر متغیر تعدیلگر دوم بر اثرگذاری متغیر تعدیلگر اول.....
۲۰۳	۸-۶. ارزیابی چند متغیر تعدیلگر.....
۲۰۶	۹-۶. متغیرهای ضربی و اهداف غیر مرتبط با آزمون متغیرهای تعدیلگر.....
۲۰۸	۱۰-۶. باورهای نادرست در خصوص رگرسیون‌های دارای متغیر تعدیلگر پیوسته.....

۲۰۹.....	۱۱-۶. نکات تکمیلی.....
۲۱۳.....	۱۲-۶. تحلیل داده‌های واقعی.....
۲۱۶.....	۱۳-۶. تحلیل نقطه‌ای و بکارگیری تکنیک جانسون-نیمن پیرامون نقش تعدیلگری.....
۲۲۶.....	پیوست ۱-۶. اثر کلی سود بر بازده.....
۲۲۷.....	پیوست ۲-۶. مطالعه هم‌زمان متغیر تعدیلگر و متغیر میانجی.....
فصل ۷. نمونه‌هایی از آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر در چهار مجله بین‌المللی برتر.....	
۲۲۹.....	۱-۷. مقدمه.....
۲۲۹.....	۲-۷. نقش تعدیلگری نزدیکی سهامداران به شرکت‌های موجود در پرتفوی آنان.....
۲۳۴.....	۳-۷. نقش تعدیلگری اندازه موسسه حسابرسی.....
۲۳۶.....	۴-۷. نقش تعدیلگری افکار عمومی.....
۲۴۰.....	۵-۷. نقش تعدیلگری مدیریت سود.....
۲۴۳.....	۶-۷. نقش تعدیلگری تجربه، سن و بیش اعتمادی مدیران.....
۲۴۹.....	۷-۷. نقش تعدیلگری کیفیت حسابداری شرکت هم‌پیشه.....
۲۵۱.....	۸-۷. نقش تعدیلگری مشارکت سرمایه‌گذاران در تولید اطلاعات.....
۲۵۵.....	۹-۷. نقش تعدیلگری بنیة مالی تحلیل‌گران مالی.....
۲۶۰.....	۱۰-۷. فراتر از معنی‌داری آماری: معنی‌داری اقتصادی در چهار مجله بین‌المللی برتر.....
۲۶۶.....	۱۱-۷. سخنی کوتاه با دانشجویان تحصیلات تکمیلی.....
۲۶۷.....	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی.....
۲۶۹.....	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی.....
۲۷۱.....	منابع.....
۲۷۸.....	نمایه واژگان و عبارات کلیدی.....

پیش‌گفتار مؤلف

به نام آن که جان را فکرت آموخت
چراغ دل به نور جان برافروخت ...
چو قاف قدرتش دم بر قلم زد
هزاران نقش بر لوح عدم زد ...
کسی را کاندرا این معنی است حیران
ضرورت می‌شود دانستن آن

(شیخ محمود شبستری)

در پژوهش‌های دهه اخیر، مطالعه فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر، توجه محققین زیادی را به خود جلب نموده است. مطالعه فرضیه‌های مزبور می‌تواند به فهم پدیده‌ها کمک کند و سبب توسعه مرزهای دانش گردد، زیرا:

وقتی در مورد نقش تعدیلگری می‌نویسید، این فرصت را دارید که به دنیای علم بگویید
که همه چیز آن قدرها هم که به نظر می‌رسید یا تصور می‌شد ساده نیست و شرایطی وجود
دارد که برای ادراک جهان باید در نظر گرفته شود.

(هایز، ۲۰۱۸)

با این حال، در سطح پژوهش‌های بین‌المللی کماکان پژوهشگران بنام از طریق نگارش مقالات مروری یا انتقادی متعدد در تکاپوی پرده برداشتن از انواع ظرافت‌های مرتبط با فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر هستند. در سطح پژوهش‌های داخلی نیز مکرراً شاهدیم که یکی از پرتکرارترین سؤالات پژوهشگران معطوف فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر است. به‌طور خاص، اولین ابهام پژوهشگران آن است که چگونه بایستی مبانی نظری برای فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر نوشت یا اینکه چه تفاوتی بین نگارش مبانی نظری فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر با فرضیه‌های فاقد متغیر تعدیلگر وجود دارد. دومین ابهام پژوهشگران آن است که چگونه می‌توان فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر را آزمون و نتایج را تفسیر نمود. بر این اساس، این کتاب اولاً به تبیین اصول نگارش مبانی نظری فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر و ثانیاً به تشریح اصول آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر می‌پردازد. همچنانکه در کتاب نیز به تفصیل اشاره می‌شود، در هر دو حوزه نگارش مبانی نظری و آزمون فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر، باورهای نادرست متعددی وجود دارد که به قلم‌زنی‌های پریشان در پژوهش‌ها منتهی می‌شود. بنابراین، این امید می‌رود که کتاب حاضر بتواند با کالبدشکافی ظرافت‌های مرتبط با فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر، در افزایش کیفیت پژوهش‌های آتی اثربخش باشد.

شایان ذکر است که اولاً اگرچه این کتاب شامل صدها نکته درشت و ریز راجع به فرضیه‌های دارای متغیر تعدیلگر است، با این حال بایستی اشاره نمود که ذات علم به‌طور کلی و ظرافت‌های متغیرهای تعدیلگر به‌طور خاص آن‌چنان زاینده است که هرگز نباید در دانش موجود متوقف ماند. زین سبب:

گمان مبر که به پایان رسید کار مغان
هزار باده ناخورده در رگ تاک است
(اقبال لاهوری)

ثانیاً اگرچه دقت، کاربردی بودن، جامعیت نسبی و شفافیت مطالب، دغدغه اصلی نگارنده این مجموعه بوده است، لکن دریافت نظرات انتقادی، نکات اصلاحی و سایر پیشنهادهای خوانندگان محترم، سبب امتنان اینجانب خواهد بود چرا که چه خوش گفت سعدی خوش گفتار که:

متکلم را تا کسی عیب نگیرد، سخنش صلاح نپذیرد.
(سعدی)

در پایان بر خود لازم می‌دارم مراتب سپاس عمیق خود را از دکتر علی رحمانی، دکتر مهدی صالحی، دکتر آرش قربانی، دکتر امید فرجی و دکتر آمنه بذرافشان به جهت بازخوانی پیش‌نویس کتاب و بیان نظرات ارزشمند اعلام دارم. به‌طور ویژه، از معاون محترم آموزشی و پژوهشی دانشکده علوم اداری و اقتصادی جناب آقای دکتر مهدی صالحی بابت پیگیری‌های مجذانه در فرآیند چاپ کتاب، سپاس گزارم. همچنین لازم است از گروه محترم حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد و دانشجویان و فارغ‌التحصیلان آن دانشگاه و نیز گروه‌های مجازی استادان حسابداری ایران و روش پژوهش در حسابداری، بابت ترغیب این حقیر به نگارش کتاب حاضر، صمیمانه تشکر نمایم، چرا که به یادآوری آنان:

مرا عهدیست با جانان که تا جان در بدن دارم
هواداران کویش را چو جان خویشان دارم

(حافظ)

در نهایت، از مجموعه مدیریت محترم انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد که اینجانب را در آماده‌سازی کتاب حاضر یاری نمودند، سپاس‌گزاری می‌نمایم.

با احترام

رضا حصارزاده

دانشیار گروه حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد

Hesarzadeh@um.ac.ir

تابستان ۱۴۰۱